

DOI: [10.32702/2307-2156-2020.8.1](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2020.8.1)

УДК 316.32:323.2

*В. В. Кононенко,
д. і. н., професор кафедри правових наук та філософії,
Вінницький державний університет імені Михайла Коцюбинського
ORCID ID: 0000-0001-5177-2885*

*С. А. Лапшин,
к. і. н., доцент кафедри правових наук та філософії,
Вінницький державний університет імені Михайла Коцюбинського
ORCID ID: 0000-0002-2578-8055*

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ДЕРЖАВА: СПІВВІДНОШЕННЯ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

*V. Kononenko
Doctor of Historical Sciences, Professor of the Department of Legal Sciences and Philosophy,
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University*

*S. Lapshyn
PhD in Historical Sciences, Associate Professor of the Department of Legal Sciences and
Philosophy, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University*

CIVIL SOCIETY AND THE STATE: CORRELATION IN A PUBLIC MANAGEMENT

У статті охарактеризовано поняття, форми та механізми співвідношення інститутів громадянського суспільства з інститутами держави. У роботі зазначено, що із трансформацією державного управління до моделі публічного управління значно зростає роль громадянського суспільства. Для забезпечення сталого розвитку та підвищення якості життя громадян сучасна держава може і має залучати до виконання державних завдань та функцій інститути «третього сектору». Проте, такий рівень співпраці, можливий лише в демократичній, правовій державі, де її громадяни не тільки мають забезпечені права та свободи, а й беруть активну участь в управлінні державними справами. У дослідженні зазначено, що в Україні становлення ефективної взаємодії між інститутами громадянського суспільства та державою залежить від якісних змін моделі управління.

The article describes the concepts, forms and mechanisms of correlation of civil society institutions with state institutions. The purpose of the study is to develop theoretical and methodological foundations for the functioning of models of the relationship between civil society and the state as a political and legal form of organization of society. The authors of the paper conclude that the immediate prerequisite for the emergence of public-public management of education is the new approaches to the place, role and functions of the state at the present stage. The paper notes that with the transformation of model of public administration the role of civil society is significantly increasing. To ensure sustainable development and improve the quality of life of citizens, the modern state can and should involve in the implementation of state tasks and functions of the institutions of the «third sector». However, such a level of cooperation is possible only in a democratic state governed by the rule of law, where its citizens not only have guaranteed rights and

freedoms, but also take an active part in the management of state affairs. The paper also clarifies the modern approaches of foreign and domestic scholars to the interpretation of the concept of civil society and civil society institutions. The pluralism of modern approaches in determining the forms of the relationship between civil society and the state is shown. The role of civil society in public administration is growing every year. There is a rethinking of the role of the state and there is an active involvement of civil society in governance. The paternalistic principle of public administration in modern conditions is complemented by the self-regulation of society. The study also notes that the formation of effective interaction between civil society institutions and the state depends on qualitative changes in the governance model in Ukraine. At the present stage, civil society in Ukraine performs the functions of a repeater of citizens' interests, protection of their rights and freedoms, organizers and coordinators of protests, initiators of state reforms (especially in the fight against corruption), controls the activities of public authorities and local governments. At the present stage, the interaction between civil society institutions and the state is increasingly taking place in legal forms.

Ключові слова: громадянське суспільство; держава; публічне управління; Україна; форми співвідношення; механізми співвідношення.

Key words: civil society; state; public management; Ukraine; forms of relations; mechanisms of relations.

Постановка проблеми. Функціонування органів державної влади та публічне управління перебувають у прямій залежності від розвиненості інститутів громадянського суспільства та побудови правової держави. Демократичне управління державними процесами можливе лише за умови їх наявності, а антидемократичні режими користуються їх відсутністю та слабкістю, придушують процеси з їх формування або знищують їх. Громадянське суспільство стало основою формування сучасних демократичних держав з представницькою демократією, які, у свою чергу, зацікавлені в його стабільному функціонуванні та делегують йому частину державних функцій та завдань. У цих країнах народ є не тільки джерелом влади та бере участь у формуванні органів державної влади, обговоренні важливих державних питань, а й є одним із суб'єктів публічного управління через інститути, що виростили із громадянського суспільства. В новітніх демократичних державах громадянське суспільство є одним із елементів демократичної системи та відіграє одну із центральних ролей у публічному управлінні. Вважаємо, що питання дослідження співвідношення громадянського суспільства та держави донині не втратило своєї актуальності, а форми та механізми участі інститутів громадянського суспільства у процесах публічного управління потребують додаткового аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та методологічні аспекти трактування поняття «громадянське суспільство», «інститути громадянського суспільства», форми та механізми їх співвідношення із державою знайшли відображення у наукових працях зарубіжних та вітчизняних науковців. У дослідженні проаналізовані праці Л. Саламона, Г. Анхейера, Дж. Дризика, Б. Хоніга, А. Філіпса, В. Ковалевського, С. Костючкова, Н. Дубас, Т. Герасиміва, П. Гураля та інших.

Джерельною базою роботи стало міжнародне та національне законодавство, яке визначає місце та роль інститутів громадянського суспільства в управлінських процесах держави.

Аналіз досліджень та джерельної бази свідчить, що активне залучення громадськості, інститутів громадянського суспільства до публічного управління є необхідною умовою існування демократичної та правової держави. В свою чергу, держава повинна бути зацікавлена в існуванні громадянського суспільства як соціального інституту здатного не тільки до саморегуляції, а й активного впливу на державну владу та державні інститути.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження полягає у розробці теоретичних і методологічних засад функціонування моделей співвідношення громадянського суспільства та держави в публічному управлінні.

Для досягнення поставленої мети планується розв'язати такі завдання: узагальнити сучасні наукові підходи щодо тлумачення поняття «громадянське суспільство» та «інститути громадянського суспільства»; проаналізувати форми співвідношення громадянського суспільства та органів державної влади у процесах управління; визначити механізми взаємодії громадянського суспільства та держави; вказати на особливості місця та ролі громадянського суспільства в публічному управлінні України.

Вклад основного матеріалу дослідження. Новітня зарубіжна та вітчизняна наука визначає громадянське суспільство як інститут що функціонує поза державою. Так, дослідники Лестер М. Саламон, Гельмут К. Анхейер (Lester M. Salamon, Helmut K. Anheier) у своїй праці «Глобальне громадянське суспільство: розміри некомерційного сектору» («Global Civil Society: Dimensions of the Nonprofit Sector») наголошують, що

американська та західноєвропейська наука визначає цей інститут як «некомерційний», «добровільний», «громадянське суспільство», «третій» або «незалежний» сектор. До громадянського суспільства вони включають соціальні інститути, які працюють за межами бізнесового ринку та держави: лікарні, університети, соціальні клуби, професійні організації, дитячі центри, екологічні групи, сімейні консультаційні установи, спортивні клуби, навчальні центри, правозахисні організації та багато інших [2, с. 3].

Серед визначальних рис таких інститутів вони виділяють:

- організованість (вони мають організаційну структуру);
- недержавність (інституційно відокремлені від держави);
- некомерційність (не отримують прибутку);
- самоврядність (самі керують та контролюють власні справи) [2, с. 3].

Нерідко в зарубіжній науці щодо громадянського суспільства вживається термін «третій сектор» як відмінний від державного та приватного (бізнесового) сектору. «Третій сектор» (The Third Sector) – це незалежний, недержавний, некомерційний та соціально спрямований сектор, який представлений громадськими асоціаціями та громадянськими ініціативами переважно у невиробничих сферах (екологія, охорона здоров'я, соціальний захист, освіта, розвиток мистецтва тощо) [11, с. 23].

Існування поза державою аж ніяк не виключає їхньої взаємодії з нею, оскільки на думку науковців – це «суспільство з розвиненими економічними, політичними, духовними та іншими відносинами і зв'язками, яке взаємодіє з державою та функціонує на основі демократії та права. Побудова громадянського суспільства є метою суспільного розвитку, засобом всебічного забезпечення інтересів прав і свобод людини і громадянина» [7, с. 135]. С. Костючков пропонує розглядати громадянське суспільство як «заснований на принципах автономності, плюралізму та субсидіарності комплекс індивідуальних і групових інтеракцій громадян, здійснюваних для оформлення, реалізації різноманітних свобод, прав та інтересів у складі інститутів і самоорганізованих груп, функціонування яких забезпечує єдність цінностей і пріоритетів особистості, суспільства і держави» [8, с. 135].

Частина дослідників при визначенні поняття «громадянське суспільство» акцентують увагу на тому, що його інститути покликані відстоювати інтереси громадян перед державою. Так, Ю. Тодика вважає, що громадянське суспільство – це система самостійних і незалежних від держави суспільних інститутів та відносин, що забезпечують умови для реалізації приватних інтересів та потреб індивідів і колективів, для життєдіяльності соціальної і духовної сфер, їх відтворення та передачі від покоління до покоління [12, с. 187]. На думку Н. Дубас, громадянське суспільство – це система суспільних відносин, що спрямовані на мобілізацію та захист суспільством і його представниками, як індивідуальними, так і колективними, своїх легітимних прав та інтересів у всіх сферах суспільного та державного життя [5, с. 19].

На нашу думку, варто вказати на кілька основних ознаках громадянського суспільства:

- воно складається з позадержавних соціальних інститутів;
- як правило, ці інститути утворюються політично активними, свідомими громадянами;
- вони утворюються з метою відстоювання суспільних інтересів.

Сучасне тлумачення поняття громадянське суспільство відображають офіційні міжнародні та вітчизняні нормативно-правові акти. Так, Організація Об'єднаних Націй (ООН) визначає громадянське суспільство як об'єднання груп населення та громад, що представляють собою сферу, в якій громадяни і громадські ініціативи гуртуються навколо певних цілей, групових і тематичних інтересів [9, с. 3]. Вони діють колективно через власні організації, відомі як організації громадянського суспільства (ОГС), які включають в себе автономні від держави рухи, об'єднання, установи, які не переслідують комерційних цілей, діють на місцевому, національному та міжнародному рівнях в інтересах захисту та відстоювання соціальних, економічних і культурних інтересів на взаємовигідній основі. Вони виступають в ролі посередників між своїми колективними / індивідуальними членами та державою, а також з органами ООН. Вони безпосередньо лобюють інтереси або надають послуги [9, с. 3].

Українське законодавство не визначає поняття громадянського суспільства, проте оперує поняттями інститути громадянського суспільства. Так, відповідно до роз'яснення Міністерства юстиції України, до інститутів громадянського суспільства віднесено: громадські організації, професійні та творчі спілки, організації роботодавців, благодійні і релігійні організації, органи самоорганізації населення, недержавні засоби масової інформації та інші невідприємницькі товариства і установи, легалізовані відповідно до законодавства. Їх основними функціями є надання послуг та громадське представництво / громадський моніторинг та контроль [6, с. 13].

В нинішньому світі громадянське суспільство в одних країнах існує як обов'язковий елемент політичної системи, в інших – тільки зароджується або відроджується, а у недемократичних державах воно взагалі відсутнє. Наявність громадянського суспільства у країні, у першу чергу, пов'язане з прагненням формування демократичної, підзвітної системи державного регулювання та залучення нових ефективних, у тому числі і ринкових методів управління економікою, до управління державою. Роль громадянського суспільства в публічному управлінні з кожним роком зростає. Відбувається переосмислення місця держави в управлінських процесах та залучення до управління представників громадянського суспільства. Патерналістський принцип державного управління в сучасних умовах доповнюється саморегуляцією суспільства. Все частіше об'єднання громадян виконують функції, які, як правило, відносилися до сфери відповідальності державного сектору.

Оскільки інститути громадянського суспільства є позадержавними інституціями та покликані представляти та відстоювати інтереси громадян, вони завжди будуть у певних взаємовідносинах із державою. Деякі вітчизняні дослідники вважають, що «громадянське суспільство і держава – взаємообумовлені, онтологічно пов'язані між собою феномени» [8, с. 39]. На нашу думку, форми співвідношення громадянського суспільства і держави залежать від політико-правового режиму держави, рівня розвиненості політичної системи, політичної свідомості громадян, їхньої правової культури, певних усталених традицій та навіть релігії. Варто також наголосити, що у вітчизняній науковій думці переважає тенденція розглядати громадянське суспільство як політичний інститут, тоді як зарубіжні вчені сьогодні розглядають це поняття набагато ширше – як соціальний інститут, що утворюються громадянами поза державою на основі різних інтересів. Звідси – різні форми співіснування громадянського суспільства та держави.

Так, автори посібника з політичної теорії Оксфордського університету пропонують розглядати шість форм взаємовідносин громадянського суспільства та держави:

- громадянське суспільство, що існує окремо від держави (це ті організації, які існують поза державою і які, як правило, утворюються на основі спільних інтересів: релігійні організації, шахові клуби, громадські клуби за інтересами тощо);

- громадянське суспільство, що діє проти держави (насамперед, мається на увазі протидія суспільства тоталітарним та авторитарним режимам та перехід до демократії);

- громадянське суспільство, що існує на підтримку держави (громадянське суспільство вибудовує соціальні зв'язки та почуття взаємного зобов'язання через об'єднання ізольованих осіб у групи навколо цілей, що виходять за їхні приватні інтереси);

- громадянське суспільство, що діє в діалозі з державою (існує діалог з державою, який набуває форм підзвітності останньої щодо захисту інтересів громадян);

- громадянське суспільство, що діє у партнерстві з державою (у даному випадку держава дає суспільству можливість саморегуляції. Іноді громадянське суспільство бере відповідальність за ті сфери, де воля держави відсутня. Таким чином виникають нові форми управління);

- громадянське суспільство, що існує поза державою (у першу чергу, громадянське суспільство розглядається як глобальне явище. Багато асоціацій та неурядових організацій перетинають державні кордони та діють як міжнародні організації) [1, с. 363–376].

Питання співвідношення громадянського суспільства та держави також активно досліджується українськими науковцями. Так, О. Онищенко, вирізняє три моделі взаємодії держави і громадянського суспільства: конфронтаційну, патерналістську та консенсусну. Серед них автор вважає найбільш оптимальною консенсусну модель [10, с. 12–15].

Т. Герасимів у співвідношенні інститутів громадянського суспільства та держави виділяє два «крайні» варіанти співвідношення інститутів державної влади та громадянського суспільства. Перший полягає у тому, що держава не просто відокремлюється, «відривається» від громадянського суспільства, але й активно протидіє йому, цілком підпорядковуючи його собі, перетворює на засіб задоволення власних бюрократично-корпоративних інтересів. Другий варіант полягає в тому, що громадянське суспільство немовби «поглинає» державу, відсторонюючи її від вирішення владно-управлінських завдань, які зумовлюють її соціальне призначення [3, с. 88–89].

С. Костючков виділяє три підходи до співвідношення громадянського суспільства і держави:

- держава і громадянське суспільство – збіжні (конвергентні) соціальні системи;

- держава і громадянське суспільство – такі, що розрізняються (дивергентні), соціальні системи: первинною (провідною) є держава, яка контролює громадянське суспільство.

- держава і громадянське суспільство – системи, що розрізняються, однак провідним є громадянське суспільство, а держава щодо нього виконує службову (підпорядковану) роль [8, с. 38–40].

Автори цього дослідження вважають, що на нинішньому етапі можемо говорити про такі дві основні моделі співвідношення громадянського суспільства та держави:

- конфронтаційна модель (модель, яка побудована на протистоянні інститутів громадянського суспільства та держави. Як правило, яскраво виражена у країнах, де відбувається перехід від недемократичного режиму до демократичного);

- модель співпраці (у суспільствах, де інститути громадянського суспільства та держави співпрацюють у різних формах, а форми цієї співпраці визначаються різними умовами існування держави (політичними, ідеологічними, економічними, глобальними тощо).

Цілком очевидним є факт, що побудова демократичної, правової та сильної України залежить від рівня взаємодії (насамперед, співпраці) органів державної влади та громадянського суспільства. Так як громадянське суспільство зацікавлене у реальному впливі на процеси публічного управління в державі, так і держава повинна бути зацікавлена в існуванні громадянського суспільства та посилення його ролі в управлінських процесах. Становлення ефективної взаємодії між інститутами громадянського суспільства та інститутами держави напряму залежить від якісних змін моделі державного управління в Україні, серед яких основними є децентралізація, послаблення неефективних адміністративно-командних і суто регулятивних методів [6, с. 7].

Питання взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами державної влади України особливо активно стало підніматися після Революції Гідності 2014 р. Саме ця революція відкрила новий етап реального впливу громадянського суспільства на реформування публічного управління в країні. Однак перші

післяреволюційні роки продемонстрували відсутність національного законодавства щодо місця та ролі інститутів громадянського суспільства у формуванні політики держави та можливості правових форм залучення представників громадянського суспільства до управлінських процесів. Саме тому, Указом Президента України від 26 лютого 2016 року була затверджена «Національна стратегія розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки», де були передбачені стратегічні напрямки та завдання щодо підвищення ролі громадськості у впровадженні нагальних суспільних змін і належного врядування, в управлінні державними справами і вирішенні питань місцевого значення, розробці і реалізації ефективної державної політики у різних сферах, утвердженні відповідальності перед людиною правової держави, розв'язанні політичних, соціально-економічних та гуманітарних проблем. Серед них:

- створення сприятливих умов для формування та інституційного розвитку організацій громадянського суспільства;
- забезпечення ефективних процедур участі громадськості під час формування та реалізації державної, регіональної політики, вирішення питань місцевого значення;
- стимулювання участі організацій громадянського суспільства в соціально-економічному розвитку України;
- створення сприятливих умов для міжсекторальної співпраці [13, с. 7].

Варто зазначити, що роль інститутів громадянського суспільства протягом другої половини 2010-х рр. в Україні суттєво зросла. На сучасному етапі громадянське суспільство виконує функції ретранслятора інтересів громадян, захисту їх прав та свобод, організаторів та координаторів протестних акцій, ініціаторів державного реформування (особливо у боротьбі з корупцією), моніторингу та контролю над діяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних та муніципальних підприємств, установ та організацій. Якщо у часи зародження громадянського суспільства на початковому етапі періоду незалежності України переважали неправові форми взаємодії з державною владою, то на сучасному етапі ця взаємодія активно відбувається у правових формах. Серед яких переважають такі:

- участь представників громадянського суспільства у роботі органів державної влади, органів правоохоронної діяльності та діяльності державних підприємств, установ та організацій через діяльність наглядових та громадських рад (рада громадського контролю НАБУ, громадська рада при НАЗК, рада громадського контролю при ДБР, громадська рада доброчесності тощо);
- залучення представників громадського сектору на керівні посади органів державної влади;
- участь інститутів громадянського суспільства у нормотворчій діяльності держави (проявляється через залучення представників громадянського суспільства до розроблення та обговорення нормативно-правових актів);
- участь інститутів громадянського суспільства у правозастосовчій діяльності держави (забезпечується шляхом передачі повністю або частково повноважень державних органів та через громадський контроль);
- участь представників громадянського суспільства у правоохоронній діяльності держави (реалізація права складати протоколи про адміністративні правопорушення, залучення до охорони громадського порядку, участь у боротьбі з корупційними проявами через громадські слухання, діяльність громадських рад, звернення до органів державної влади та місцевого самоврядування тощо).

Для взаємодії органів влади та громадянського суспільства використовуються такі механізми як консультації з громадськістю, участь у громадських радах, робочих групах, громадські експертизи і моніторинги, громадські слухання, інформаційні запити до органів державної влади тощо [6, с. 7].

Вважаємо, що у модерних процесах становлення ефективного публічного управління в Україні, найбільш актуальною формою співпраці інститутів громадянського суспільства та держави має стати соціальне партнерство. За умови відкритого фінансування з боку держави громадянське суспільство може перейняти на себе значну частину функцій держави у соціальній, культурній та економічній сфері. Проте, на жаль, маємо гіркий досвід активного виконання інститутами громадянського суспільства функцій держави у військовій сфері, особливо в обороні, боротьбі за державний суверенітет та сфері забезпечення армії. Погоджуємося з думкою П. Гуралія, що пріоритетами необхідно вважати вдосконалення та закріплення практики системної участі інституцій громадянського суспільства у формуванні державної політики, а також децентралізацію та делегування частини повноважень органів виконавчої влади у «третій сектор» із запровадженням відповідної системи контролю за реалізацією таких повноважень [4, с. 16].

Висновки. Таким чином, вважаємо, що становлення нової, ефективної системи публічного управління в Україні, має відбуватися з одночасним залученням до управлінських процесів громадськості. Процеси демократизації, публічності та децентралізації, залучення громадського моніторингу та контролю, передача окремих управлінських функцій від органів державної влади до інших суб'єктів управлінської діяльності в публічному регулюванні суспільними процесами є невідворотними в умовах декларування Україною прагнення повноправного членства у європейських політичних та військових структурах. Основним формами співвідношення інститутів громадянського суспільства та держави має стати відкрита співпраця та консенсус. Держава має чітко прописати у національному законодавстві місце та роль громадянського суспільства в управлінських процесах та створити ефективну систему залучення громадськості до управлінської діяльності.

Список літератури.

1. Dryzek J., Honig B., Phillips A. The Oxford Handbook of Political Theory. Oxford, Oxford University Press, 2006. 883 p.
2. Salamon L., Anheier H., List R., Toepler S., Sokolowski W. Global Civil Society: Dimensions of the Nonprofit Sector. Baltimore, MD: Johns Hopkins Center for Civil Society Studies, 1999. 534 p.
3. Гарасимів Т. З. Розбудова громадянського суспільства в Україні: державно-владний підхід. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки*. 2015. № 813. С. 86–95.
4. Гураль П. Ф. Громадянське суспільство і держава в Україні: взаємодія та розвиток. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 3. С. 13–16.
5. Дубас Н. Я. Поняття громадянського суспільства. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2011. Вип. 4. С. 13–20.
6. Існуючі механізми співпраці органів державної влади з організаціями громадянського суспільства в контексті реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні 2016–2020. Київ, Ваіте, 2016. 280 с.
7. Ковалевський В. Опосередковані ланки політично-власної інформаційної взаємодії: структура, функції, статусна динаміка. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. 2007. № 10. С. 134–146.
8. Костючков С. К. Громадянське суспільство і держава: політико-правові та соціальні аспекти взаємодії. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія: Політологія*. 2012. Вип. 170. С. 38–40.
9. Меццалама Ф. Доклад объединенной инспекционной группы «Вовлечение организаций гражданского общества, помимо НПО и частного сектора, в деятельность по линии технического сотрудничества: опыт системы Организации Объединенных Наций и дальнейшие перспективы». Женева, Организация Объединенных Наций, 2002. 25 с.
10. Онищенко О. Громадянське суспільство: тенденції становлення. *Наука і суспільство*. 2002. № 1–2. С. 12–15.
11. Телешун С. О., Рейтерович І. В., Ситник С. В. Взаємодія держави і суспільства в процесах публічної політики: наукова розробка. Київ, НАДУ, 2013. 44 с.
12. Тодика Ю. М., Журавський В. С. Конституційне право України: Підручник. Київ, Видавничий дім «Ін Юре», 2002. 544 с.
13. Указ Президента України «Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки» від 26 лютого 2016 р. *Президент України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/682016-19805>.

References.

1. Dryzek, J. Honig, B. and Phillips A. (2006), The Oxford Handbook of Political Theory. Oxford University Press, Oxford, UK.
2. Dubas, N. Ya. (2011), "The concept of civil society", *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Seriiia yurydychna*, vol. 4, pp. 13–20.
3. Gerasimov, T. Z. (2015), "Development of civil society in Ukraine: state-power approach", *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika". Yurydychni nauky*, vol. 813, pp. 86–95.
4. Hural, P. F. (2013), "Civil society and the state in Ukraine: interaction and development", *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*, vol. 3, pp. 13–16.
5. Kostyuchkov, S. K. (2012), "Civil society and the state: political, legal and social aspects of interaction", *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly. Seriiia: Politolohiia*, vol. 170, pp. 38–40.
6. Kovalevsky, V. (2007), "Mediating links of political-power information interaction: structure, functions, status dynamics", *Suchasna ukrainska polityka. Polityky i politolohy pro nei*, vol. 10, pp. 134–146.
7. Mezzalama, F. (2002), *Doklad ob'edinennoy inspektsionnoy gruppyi "Vovlechenie organizatsiy grazhdanskogo obschestva, pomimo NPO i chastnogo sektora, v deyatel'nost po linii tehnikeskogo sostrudnichnstva: opyt sistemyi Organizatsii Obedinennyih Natsiy i dalneyshie perspektivy"* [Joint Inspection Unit Report "Engaging Civil Society Organizations Other than NGOs and the Private Sector in Technical Cooperation: Experience of the United Nations System and Future Prospects"]. United Nations, Geneva, Switzerland.
8. Onyschenko, O. (2002), "Civil society: tendencies of formation", *Nauka i suspilstvo*, vol. 1–2, pp. 12–15.
9. President of Ukraine (2016), Decree "National Strategy for Civil Society Development in Ukraine for 2016–2020". *President of Ukraine*, available at: URL: <https://www.president.gov.ua/documents/682016-19805> (Accessed 14 Aug 2020).
10. Salamon, L. Anheier, H. List, R. Toepler, S. and Sokolowski W. (1999), Global Civil Society: Dimensions of the Nonprofit Sector. MD: Johns Hopkins Center for Civil Society Studies, Baltimore, USA.
11. Teleshun, S. O. Reytovych, I. V. and Sytnyk, S. V. (2013), *Vzaiemodiia derzhavy i suspilstva v protsesakh publichnoi polityky: naukova rozrobka* [Interaction of the state and society in the processes of public policy: scientific development], NADU, Kyiv, Ukraine.

12. Todyka, Yu. M., Zhuravsky, V. S. (2002), *Konstytutsiine pravo Ukrainy: Pidruchnyk* [Constitutional law of Ukraine: Textbook], In Yure, Kyiv, Ukraine.

13. Vaite (2016), *Isnuiuchi mekhanizmy spivpratsi orhaniv derzhavnoi vlady z orhanizatsiiamy hromadianskoho suspilstva v konteksti realizatsii Natsionalnoi stratehii spriannia rozvytku hromadianskoho suspilstva v Ukraini 2016–2020* [Existing mechanisms of cooperation of public authorities with civil society organizations in the context of the implementation of the National Strategy for Civil Society Development in Ukraine 2016–2020]. Vaite, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 17.08.2020 р.